



FESTIVAL ZA 3. ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Vsi smo ena generacija!

ZBORNİK

PRISPEVKOV STROKOVNEGA PROGRAMA
20. FESTIVALA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Zbornik prispevkov iz strokovnega programa
20. Festivala za tretje življenjsko obdobje

Urednica: Vanja Sitar

Oblikovanje in prelom: Proevent, d. o. o.

Izdal in založil:

za Festival za tretje življenjsko obdobje

Proevent, d. o. o.

Dunajska cesta 10, 1000 Ljubljana

Telefon: 01 300 32 04

E-pošta: info@f3zo.si

Ljubljana, februar 2022

ZBORNIK

PRISPEVKOV STROKOVNEGA PROGRAMA
20. FESTIVALA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Vsi smo ena generacija!

KAZALO

MERILA KAKOVOSTI DOLGOTRAJNE OSKRBE – SMOTRNA, ODMERJENA, PREUDARNA IN SAMOSTOJNA ODLOČITEV

1

Moderator: Marjan Šiftar, *podpredsednik Programskega sveta*

Poročevalec: Marjan Sedmak, *predsednik Mestne zveze upokojencev*

Sodelujoči v panelu:

dr. Božidar Voljč, *Inštitut Emonicum,*

izr. prof. dr. Jana Mali, *Fakulteta za socialno delo Ljubljana,*

mag. Barbara Kopal Tomc, *IRSSV,*

Jera Grobelnik, *Javni stanovanjski sklad, Mestne občine Ljubljana*

Katja Krivec, *Dnevni centri aktivnosti za starejše Ljubljana.*

Razpravljalci:

Blaž Kovač, *Amnesty International,*

mag. Barbara Žgajner, *Center za pomoč na domu Maribor,*

Biserka Marlot Meden, *Srebrna nit,*

Bogdan Tušar, *v.d. generalnega direktorja Direktorata za razvoj zdravstvenega sistema,*

Amir Crnojević, *predsednik Gerontološkega društva Slovenije.*

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH – KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPOM O STARANJU?

7

Moderator: prof. ped. Milan Pavliha, *član Programskega sveta Festivala za tretje življenjsko obdobje*

Sodelujoči v panelu:

akad. prof. dr. Marko Snoj, *znanstveni svetnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, SAZU, ZRC SAZU,*

Biserka Marolt Meden, *predsednica Društva Srebrna nit – Združenja za dostojno starost,*

mag. Petra Lesjak Tušek, *predsednica Društva novinarjev Slovenije,*

Sonja Bercko Eisenreich, *direktorica Inštituta Integra, Velenje,*

Kristina M. Pučnik, *predsednica Lektorskega društva Slovenije.*

Razpravljavci:

mag. Nataša Bergelj, vodja Sektorja za človekove pravice, Ministrstvo za zunanje zadeve,

mag. Cveto Uršič, državni sekretar, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

SHORT GUIDE TO AVOID STEREOTYPICAL COMMUNICATION WHEN TALKING ABOUT AGEING AND OLDER PEOPLE. (B. L.). AGE PLATFORM EUROPE. DOSTOP: 15. SEPTEMBER 2021. DOSTOPNO NA SPLETNEM NASLOVU: [HTTPS://WWW.AGE-PLATFORM.EU/PUBLICATIONS/SHORT-GUIDE-AVOID-STEREOTYPICAL-COMMUNICATION-WHEN-TALKING-ABOUT-AGEING-AND-OLDER](https://www.age-platform.eu/publications/short-guide-avoid-stereotypical-communication-when-talking-about-ageing-and-older).

DIGITALIZIRANA DRUŽBA IN STAREJŠI

26

Moderator: Simon Delokarda, Inštitut Inepa

Sodelujoči v panelu:

dr. Matevž Kokol (*svetovalec Zagovornika načela enakosti*)

izr. prof. dr. Dan Podjed (*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti*)

mag. Andrej Sotošek (*Andragoški center Republike Slovenije*)

mag. Andrej Tomšič (*namestnik Informacijskega pooblaščenca*)

mag. Neja Samar Brenčič (*Informacijski raziskovalni inštitut za izobraževanje in svetovanje*)

STANOVANJSKA PROBLEMATIKA STAREJŠIH: KAKŠNE SO MOŽNOSTI IZBOLJŠANJA BIVANJA STAREJŠIH IN KAKO LAHKO PRI TEM PRISPEVAJO LOKALNE SKUPNOSTI?

31

Moderatorica: Alenka Ogrin, Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje

Sodelujoči v panelu:

Jera Grobelnik, Stanovanjski sklad MOL,

Jože Ramovš, Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje,

Lili Štefanič, predstavnica občine Kočevje.

MERILA KAKOVOSTI DOLGOTRAJNE OSKRBE – SMOTRNA, ODMERJENA, PREUDARNA IN SAMOSTOJNA ODLOČITEV

Moderator: Marjan Šiftar, *podpredsednik Programskega sveta*

Poročevalec: Marjan Sedmak, *predsednik Mestne zveze upokoјencev*

Sodelujoči v panelu:

dr. Božidar Voljč, *Inštitut Emonicum,*

izr. prof. dr. Jana Mali, *Fakulteta za socialno delo Ljubljana,*

mag. Barbara Kobal Tomc, *IRSSV,*

Jera Grobelnik, *Javni stanovanjski sklad, Mestne občine Ljubljana*

Katja Krivec, *Dnevni centri aktivnosti za starejše Ljubljana.*

Razpravljavci:

Blaž Kovač, *Amnesty International,*

mag. Barbara Žgajner, *Center za pomoč na domu Maribor,*

Biserka Marlot Meden, *Srebrna nit,*

Bogdan Tušar, *v.d. generalnega direktorja Direktorata za razvoj zdravstvenega sistema,*

Amir Crnojević, *predsednik Gerontološkega društva Slovenije.*

Odločitev za obravnavo naslovne teme na letošnjega Festivala za tretje življenjsko obdobje ni bila slučajna – bila je rezultat tehtnega premisleka o aktivnem vključevanju v razprave o sistemski zakonski ureditvi dolgotrajne oskrbe in je pomenila kontinuiteto obravnave različnih vidikov dolgotrajne oskrbe na festivalih v minulih letih (med drugim: *Dolgotrajna oskrba v navzkrižju krize in demografskih sprememb* – 2013; referat M. Sedmaka o tej temi je objavljen v zborniku prispevkov iz strokovnega programa 13. F3ŽO; *Evropski okvir kakovosti dolgotrajne oskrbe starejših – kje smo v Sloveniji?* – 2014; referat D. Dominkuša o tej temi je objavljen v zborniku prispevkov iz strokovnega programa 14. F3ŽO).

Temeljno izhodišče je bilo: zakon o dolgotrajni oskrbi oz. normativna ureditev je pomembna, sama po sebi pa ni zadostna in ne pomeni tudi kakovostnega in celovitega udejanjanja dolgotrajne oskrbe kot enega vse pomembnejših področij v okviru uresničevanja načel socialne države oz. socialne politike. Da gre za pomembno področje, potrjujejo socialne politike gospodarsko razvitih držav, še kako pa tudi evropski steber socialnih pravic (Evropska komisija je marca 2021 sprejela akcijski načrt za izvajanje stebra, njegov tretji glavni cilj je: število ljudi, ki jim grozi socialna izključenost ali revščina, naj bi se zmanjšalo za vsaj 15 milijonov. 18. točka akcijskega načrta pa poudarja pomen dolgotrajne oskrbe: *„vsakdo ima pravico do cenovno dostopnih in kakovostnih storitev dolgotrajne oskrbe, zlasti oskrbe na domu in oskrbe v skupnosti.“*).

Zato smo tudi v najavi okrogle mize o merilih kakovosti dolgotrajne oskrbe poudarili: *»Zakon o dolgotrajni oskrbi je povezan tudi s pojmom »deinstitucionalizacije«, se pravi oskrbe starejših ter vseh, ki pri vsakdanjih opravilih potrebujejo pomoč in podporo, zunaj institucije, pri nas zunaj Doma starejših občanov, DSO. Takšna oskrba, če je sploh bila, je bila v preteklosti pravilo; z zakonom, ki smo ga sprejemali predolgo, na to področje vstopa država s svojo regulativo. Ta regulativa je okvir, ki ne zajema vseh plati življenja, kar je tudi prav. Zadnji in najbolj učinkovit nadzornik dosega zakonodaje so uporabniki in izvajalci storitev. Merila kakovosti dolgotrajne oskrbe so torej namenjena v pomoč uporabnikom, da bo njihova odločitev takšna, kot smo zapisali v naslovu tega prispevka – smotrna, odmerjena, preudarna in predvsem samostojna. Nova regulativa vključuje tudi vse več ponudnikov storitev, zato so merila kakovosti namenjena tudi njim. Z njimi lahko preverjajo ustreznost lastnih storitev. Namenjena so tudi zainteresirani javnosti, da bo znala ustvarjati pritiske za izboljšave. In ne nazadnje so namenjena tudi zakonodajalcu. Ta z zakonom vstopa na dinamično področje, ki terja prožno prilagajanje spremembam, kakršne s seboj prinaša dolgoživa družba. Merila kakovosti so po svoji naravi nepopolna in odprta za nenehno dopolnjevanje.«*

Da bi kar najširše osvetlili zakon v pripravi o dolgotrajni oskrbi ter vlogo in pomen meril kakovosti dolgotrajne oskrbe, so v razpravi sodelovali Marjan Sedmak, predsednik MZU, kot uvodni govorec in nosilec razprave, panelisti in razpravljalci dr. Božidar Voljč, Inštitut Emonicum, dr. Jana Mali, Fakulteta za socialno delo Ljubljana, mag. Barbara Kobal Tomc, IRSSV, Jera Grobelnik, Javni stanovanjski sklad, Mestne občine Ljubljana, Katja Krivec, Dnevni centri aktivnosti za starejše Ljubljana, in Blaž Kovač, Amnesty International, mag. Barbara Žgajner, Center za pomoč na domu Maribor, Biserka Marolt Meden, Srebrna nit, Bogdan Tušar, v.d. generalnega direktorja Direktorata za razvoj zdravstvenega sistema v Ministrstvu za

zdravje, Amir Crnojević, predsednik Gerontološkega društva Slovenije, Štefanija Lukič Zlobec, predsednica Združenja Spominčica, Anton Donko, častni predsednik ZDUS in podpredsednik F3ŽO. Razpravo je povezoval Marjan Šiftar, podpredsednik F3ŽO.

Čeprav temeljni namen ni bil razprava o samem predlogu zakona o dolgotrajni oskrbi, mu je bila namenjena vendarle posebna pozornost, ki bi jo lahko strnili v naslednje zaključke:

- res se zakon pripravlja dolgo (že predolgo), vendar ni razlogov, da se ga skuša zdaj na hitro sprejeti, po skrajšanem postopku, da je potekala uradna javna obravnava zakona v poletnem času, da nosilci priprav zakona niso pripravljene opraviti še dodatne utemeljene razprave o številnih sistemskih, konceptualnih in strokovnih nedorečenostih in nejasnostih, na katere so opozarjali mnogi v dosedanjih razpravah, in ki bodo lahko povzročale različne težave pri njegovi implementaciji;
- zakon o dolgotrajni oskrbi je pomemben sistemski zakon, vendar bi morali obravnavati celovito sistemsko normativno ureditev oz. potrebne spremembe tudi v drugih zakonih, ki bi skupaj zagotavljali celovit, konsistenten pravni temelj uresničevanja projekta, koncepta dolgotrajne oskrbe. Seveda to predpostavlja, da imamo tak koncept – ali ga imamo?, je bilo izpostavljeno vprašanje v razpravi – tudi v povezavi z Resolucijo o dolgoživi družbi; ali vsi poznamo in upoštevamo mednarodno opredelitev dolgotrajne oskrbe (sistem storitev in ukrepov, namenjenih osebam, ki so zaradi bolezni, starostne oslabelosti, poškodb, invalidnosti, pomanjkanja ali izgube intelektualnih sposobnosti dlje časa ali trajno odvisne od pomoči drugih oseb pri opravljanju osnovnih in podpornih dnevnih opravil);
- med številnimi problemi, ki so ostali odprti ob predlogu zakona, so: financiranje – sistemski in stabilni viri (vprašanje uvajanja novega prispevka in prelaganje rešitve/odločitve za dve leti); nedorečenost normativov in pravic iz naslova dolgotrajne oskrbe in njihovo določanje s podzakonskimi predpisi; časovni zamiki pri uveljavljanju posameznih delov zakona; nesprejemljivo prenašanje urejanja mnogih pomembnih vprašanj, ki bi morala biti urejena z zakoni, na podzakonske predpise v prihodnjih letih; neupoštevanje Resolucije o zakonodajni dejavnosti – med drugim bi naj bili osnutki izvedbenih predpisov v pripravi in predloženi skupaj s predlogom zakona;
- nesprejemljivost logike pojasnil v smislu sprejemanja končnega zakona oz. pripravljenega predloga - »boljše slab zakon kot nobeden« ga

bomo potem že popravljali (in Ustavno sodišče bo presojalo morebitne neustavnosti).

Širšo uvodno predstavitev meril kakovosti dolgotrajne oskrbe in predstavitev uresničevanja posameznih vidikov dolgotrajne oskrbe na posameznih področjih, problemov, ki se pri tem pojavljajo in tudi implementacije meril kakovosti, pa bi lahko strnili v naslednje zaključke:

- načela in cilji dolgotrajne oskrbe se načrtno in sistematično uresničujejo na posameznih področjih in glede posameznih vidikov z različno dinamiko kakovosti se namenja posebna pozornost, seveda pa še posebej problemom in oviram, s katerimi se srečujejo posamezni nosilci dejavnosti posameznih oblik dolgotrajne oskrbe;
- poseben del dolgotrajne oskrbe bi morala postati tudi aktivnost za pripravo ljudi na starost;
- gradnja sistema dolgotrajne oskrbe in še posebej kakovosti vseh dejavnosti v njenem okviru in tudi opredelitev meril v smislu kakovosti je in mora postati še bolj multidisciplinarna aktivnost v najširšem možnem pomenu;
- merila kakovosti so nedvomno koristna opora za izvajanje dolgotrajne oskrbe, zato bi bilo treba razpravo o njih še kako utemeljeno nadaljevati tako v okviru F3ŽO kot odprtega, demokratičnega medgeneracijskega in interdisciplinarnega foruma kot tudi v okviru drugih ustanov, forumov, organizacij in organov ter nasploh namenjati kakovosti kar največjo pozornost v vseh dejavnostih dolgotrajne oskrbe in pri vseh njihovih nosilcih, v njenem središču pa so in morajo biti človek, njegovo dostojanstvo in potrebe;
- konkretno pa to pomeni, da razprava o kakovosti dolgotrajne oskrbe in o merilih kakovosti ter njihovo dograjevanje in implementacija ostaja nepogrešljiv sestavni deli izvajanja zakona o dolgotrajni oskrbi;
- v ta namen je predlog meril kakovosti, ki je bil podlaga za okroglo mizo na F3ŽO, dobra, konkretna podlaga.

MERILA KAKOVOSTI DOLGOTRAJNE OSKRBE – SMOTRNA, ODMERJENA, PREUDARNA IN SAMOSTOJNA ODLOČITEV

Prispevek **Izr. prof. dr. Jana Mali**, *Fakulteta za socialno delo*

Marsikaj smo načrtovali glede dolgotrajne oskrbe in veliko pričakovanj se je v hipu porušilo. O tem smo izrekli že veliko besed, a dosegli premalo izboljšav. Veseli me, da se na tokratnem omizju usmerjamo na vprašanja kakovosti dolgotrajne oskrbe.

Moj prispevek je namenjen opozorilom glede kakovosti dolgotrajne oskrbe v času epidemije, ki so vezani na sprejemanje ukrepov za zajezitev epidemije.

Opozoriti želim na posledice koncepta socialne izolacije, po načelu – manj ko imamo stikov z ljudmi, manjša je verjetnost, da bomo zboleli, na račun življenja starejših. Ukrep je najbolj prizadel starejšo populacijo, ki že sicer najbolj občuti posledice socialne izolacije zaradi staranja, vsaj zaradi dveh razlogov. Prvič, ker je staranje izrazito stigmatiziran družben fenomen, zaradi katerega so starejši ljudje izolirani, izključeni iz družbenega dogajanja in imajo temu primerno manjšo družbeno moč. Drugič, zaradi zmanjševanja socialnih stikov z vrstniki, ki je posledica naravnega procesa umiranja v starosti in zmanjševanja socialnega omrežja. V obeh primerih je posledica osamljenost, a da je ta eden najhujših pojavov v starosti, ki določa kakovost človekovega življenja, samo vedeli že pred epidemijo. Le predvidevamo lahko, kakšne bodo posledice osamljenosti, ki je nastala kot stranski produkt ukrepov socialne izolacije ob epidemiji covid-19.

Ukrepi preprečevanja širjenja okužbe so sprožili val neenakosti med ljudmi, revščino, zlorabe in stiske. V prvem valu epidemije je politika s sprejemanjem ukrepov v Sloveniji očitno pokazala, kakšen odnos ima do starih ljudi. Ustavila je sprejeme v domove in izvajanje socialne oskrbe na domu, da bi preprečila nove okužbe. Stiske starih ljudi in njihovih sorodnikov ob zanikanju pravice do prejemanja formalne pomoči, ki so jo potrebovali, si lahko le predstavljamo. Možnosti za spremljanje umirajočih družinskih članov v institucijah so se zelo zmanjšale. V bolnišnicah te možnosti ni bilo več, v domovih pa zelo omejena, povezana z uporabo zaščitnih sredstev (maske, vizirji, zaščitna obleka ipd.), zaradi katerih nekateri umirajoči sorodnikov niso prepoznali.

V drugem valu smo bili priče zapiranju šol, ker se je v nekaterih občinah

nenadno povečalo število okužb v domovih za stare. Takšen ukrep je v hipu zrušil medgeneracijsko sožitje in sodelovanje, za kateri smo si leta prizadevali, da bi ju vzpostavili in negovali.

Zaprte meje med občinami in regijami, omejene možnosti potovanja po državi in obiskovanja sorodnikov, so dodatno stopnjevali socialno izoliranost in večali nepreskrbljenost z osnovnimi življenjskimi potrebščinami, smrtnost v domovih za stare pa se je zelo povečala.

Smo se iz teh slabih praks kaj naučili? Ne bomo več ponavljali napak ali jih bomo zgolj poglobljali?

Ukrepi ob epidemiji in prakse, izpeljane na podlagi teh ukrepov, so pokazale, da je avtonomija starih ljudi prezrta, nepomembna kategorija. Uvajanje dolgotrajne oskrbe v takšnih razmerah ne more potekati in ni smiselno, kajti dolgotrajna oskrba mora temeljiti na potrebah starih ljudi, mora izhajati iz njihovih življenjskih situacij, da bodo rešitve, oblike pomoči in podpore lahko učinkovite.

ZAKLJUČNE MISLI

Socialna izolacija je kot ukrep za preprečevanje širitve obolevnosti za covidom-19 postala izhodišče za novo epidemijo izoliranosti, zapostavljenosti in stigmatizacije starih ljudi. Prepoznali jo bomo kmalu in bo potekala sočasno z epidemijo covida-19. Perspektiva starih ljudi je v epidemiji, ko država sprejema ukrepe za preprečevanje širitve koronavirusne bolezni – kakšna ironija – najbolj spregledana. Potrebujemo več koordiniranega sodelovanja med strokovnjaki različnih disciplin, ki razumejo razsežnosti starosti in staranja ter so zavezani k ustvarjanju vključujoče, starosti prijazne skupnosti. Na rušenje večletnega truda ustvarjanja medgeneracijskega sožitja preprosto ne moremo pristati.

izr. prof. dr. Jana Mali

Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani in članica programskega sveta

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH – KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPIOM O STARANJU?

Moderator:

prof. ped. Milan Pavliha, član Programskega sveta Festivala za tretje življenjsko obdobje

Sodelujoči v panelu:

akad. prof. dr. Marko Snoj, znanstveni svetnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, SAZU, ZRC SAZU,

Biserka Marolt Meden, predsednica Društva Srebrna nit – Združenja za dostojno starost,

mag. Petra Lesjak Tušek, predsednica Društva novinarjev Slovenije,

Sonja Bercko Eisenreich, direktorica Inštituta Integra, Velenje,

Kristina M. Pučnik, predsednica Lektorskega društva Slovenije.

Razpravljavci:

mag. Nataša Bergelj, vodja Sektorja za človekove pravice, Ministrstvo za zunanje zadeve,

mag. Cveto Uršič, državni sekretar, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Dojemanje starosti potrebuje še veliko sprememb in občutljivosti, kamor sodi tudi izrazje o starosti. Kako uporabljati in prevajati nekatere v svetu in pri nas uporabljene termine: starejši, ostareli, starajoči, star, starec, starostnik, upokojenec. Posebno pozornost je potrebno nameniti skrbni uporabi izrazja, da ne bi bil jezik, ki ga uporabljamo pri opisu starejših, žaljiv. Deskriptorji, kot so »stari«, »ostareli« in »starostniki« so pogosti in uveljavljeni v medijskih poročilih in družbenem diskurzu nasploh, zato že številne, v osveščanje usmerjene kampanje v EU opozarjajo, da uporaba tovrstnega izrazja lahko spodbudi splošno družbeno diskriminacijo. Izogibajmo se izrazov, ki na splošno sugerirajo krhkost in ranljivost starejših

ljudi npr. prikazovanje uvelih rok.

Slovenski psiholog Vid Pečjak v svoji knjigi Psihologija staranja uporablja termin »starejši«. Termin »starejši« mu je blizu zaradi dinamike in velikih individualnih razlik vedno daljšega generacijskega obdobja. Ni toliko pomembno koliko si star, pomembneje je kako si star. Kronološka starost je čedalje bolj nezanesljivo merilo skoraj vsega o človeku. Tudi EU v vseh uradnih dokumentih in strokovnih publikacijah dosledno uporablja termin »starejši ljudje«. Odlično izhodišče bi bilo (za začetek vsaj v medijih) opuščanje nekaterih besed, ki imajo v slovenščini slabšalni pomen. Na področju raziskovanja starejših manjkajo aplikativne raziskave in interdisciplinarnost, ki je ključna pri povezovanju strok ter prepletanju idej in znanja. O starejših naj govorijo (in bodo slišani) starejši.

Namen omizja »O besedah o starejših ne brez starejših« na jubilejnem 20. Festivalu za tretje življenjsko obdobje je bil narediti korak naprej, kako se z izrazjem izogniti stereotipom o starosti in staranju in se vsaj malo približati razmišljanju dr. Antona Trstenjaka: »Človek je človeku človek po besedi. Človek je po besedi samozavestna ustvarjalna osebnost, obenem pa tudi družbeno bitje. V različnih oblikah besede upodablja sebe in to z besedo, ki jo daje drugemu, saj je v dobri besedi življenje in v življenju je moč.«

”In principio erat Verbum” je začetek Janezovega evangelija in označuje, da je »na začetku bila beseda«. Mistiki vseh časov so se zavedali moči izgovorjene besede, s katero se zamisli udejanjajo v pojavnem svetu. Zato so afirmacije tako vplivne. Z osredotočanjem na besede ustvarjate magnetno polje, ki privablja zeleno stanje. Če bi se zavedali moči besed, bi bili zelo previdni, kaj izrečete. Z izbiro besed tudi pokažemo odnos do človeka ali predmeta. V množici izrazov za starejše bi se našli še ”staruh”, ”starosta”, za ljudi s klasično izobrazbo tudi ”nestor” in ”senior”. Poznamo tudi izpeljanke: senilis, senectus, senatus (zbor modrih starcev/starešin). Beseda ”star” nima več žlahtnega pomena. Žlahtno je zvenela v antiki, ko je bila povezana s pojmom modrost in izkušnje, danes pa jo povezujemo z betežnostjo, počasnostjo, nerganjem.

Kozma Ahačič je v prispevku Vonj po slovenščini 15. maja 2019 v Delu zapisal: ”Tudi pri vonju jezika imamo klasiko, jazz, alternativo, etno, eksperimentiranje in pop. Iskanje meja v jeziku je vedno dialog s skupnostjo. Presežek ni mogoč, če je vsem všeč en vonj”. Seveda ima vsak ”pravico” do svojega okusa jezika. Ni pa etično, niti strokovno, vsevedno zagovarjati svoj okus/vonj strokovni in najširši javnosti. Namreč nekateri vonji so

nespoštljivi, žaljivi, slabšalni in krnijo dostojanstvo starejših.

S pojavom nove kulture staranja in s tem povezane humane in vedrejšje podobe starosti je treba nekaj storiti za spreminjanje stare podobe. Najprej je treba spoznavati in odpravljati tabuje, predsodke stereotipe o tistih, ki so na pragu staranja (65 let in prej), in tistih, ki so v tretjem življenjskem obdobju. Sem sodi tudi spoštljivo, nežaljivo nagovarjanje starejših. Šele potem lahko gradimo vrednote, katerih sestavni del je spoštovanje izkušenj in modrosti tretje generacije. Marginalizacija starejših in njihova diskriminacija žal pri nas še vedno vodita v radikalno družbeno razvrednotenje starosti. Starost se na podlagi takega družbenega mišljenja tudi tabuizira v nekaj manjvrednega, kar ni zaželeno in je obrobno. Začarani krog večkratne diskriminacije starejših se začneja z izstopom iz njihovega poklicno aktivnega obdobja, katerega meje so družbeno določene. Postanejo "upokojenci" in se kot taki znajdejo na obrobju družbe. Družba nanje stereotipno naveže tudi navidezno odvisnost, nekoristnost in nemoč starejših ter jo obenem stopnjuje do te mere, da starejše in upokojence odrine na rob družbe in jih s tem diskriminira. Beseda "upokojenec" ima v slovenščini negativno konotacijo. Zakaj naj bi s pokojnino kar čez noč postal upokojensko onemogel in star? Še vedno sem (govorim tudi zase) dejaven na poklicnem in drugih področjih. Čeprav nisem več "plačanec" pač pa "upokojenec", nisem izgubil svojega poklica.

Izrazje je najbolj veren odraz predsodkov o staranju in starosti pri nas ter odpiranju starejših na rob družbe. Čas bi bil, kako na novo uporabljati in prevajati nekatere v svetu in pri nas uporabljene termine: starejši, ostareli, starajoči, star, stavec, starostnik, upokojenec, starizem, staromrzništvo. Znanost/stroke bi se morale približati ena drugi pri pojasnjevanju in definiranju izrazja o starosti in staranju. Nekatere besede imajo v slovenščini slabšalni pomen. Nihče se ne želi opisati kot ostareli, beseda starostnik pa namiguje na betežnost. Beseda starostnik se zadnje čase pojavlja v medijih v naslovih in podnaslovih. Mediji se pogosto premalo zavedajo, da lahko že izbira naslova članka pomembno vpliva na ljudi. Že desetletja imamo v Sloveniji domove za starejše ali upokojence (le eden je "za starostnike" na Koroškem), v nekaterih medijih pa so jih čez noč spremenili v domove za ostarele in starostnike.

"Izrazje in besedišče, ki ga uporabljamo za to, da opišemo proces zorenja v starost, naj vsebuje vrsto sopomenskosti, ki jih lahko opišemo času primerno, vključujoč pri tem vse ravni našega družbenega, političnega, kulturnega, izobraževalnega, socialnega, zdravstvenega, gerontološkega in še kakšnega strokovnega področja. Zato izrazje, ki je morda bilo v vsesplošni uporabi še desetletje prej, v sedanjem času ne opiše dovolj

natančno dejanskosti časa, ki ga živimo". (Sonja Bercko Eisenreich, Delo, 18. 5. 2021).

Kako se izogniti stereotipom o staranju je iz gerontološke literature povzela Alenka Ogrin (Kakovostna starost, letnik 24/2021, št.1). "Namesto izrazov, ki vse starejše obravnavajo stereotipno kot homogeno skupino, raje uporabljajmo nevtralnije, a pomensko širše izraze, npr. "starejši ljudje" ipd. Ne govorimo o starejših kot "o njih" kot tistih drugih tam nekje. Namesto tega govorimo raje o "nas", v prvi osebi množine, kar je bolj univerzalno. Na tak način tudi lažje zastopamo pravice starejših. Prav tako o starejših ne govorimo pokroviteljsko "naši starejši", kot da si jih lastimo. Izogibajmo se izrazov, ki na splošno sugerirajo krhkost in ranljivost starejših ljudi. Raje opišimo situacije, kjer so starejši dejansko najbolj izpostavljeni ali rizični, npr. v času covida-19."

Nacionalni posvet o evropskih demografskih izzivih (pod vodstvom Milana Brgleza) konec marca 2021 je pri obravnavi Zelene knjige o staranju opozoril na ogroženost avtonomije starejših v Sloveniji in potrebo po pomoči in zaščiti ranljivih ter na prisoten starizem. Starizem povzroča kršenje človekovih pravic, kar v Zeleni knjigi ni našlo ustrezne osvetlitve. Prav tako ni našla ustreznega poudarka v Zeleni knjigi potreba po primernem (neslabšalnem) izrazju o starosti in staranju.

Ko govorimo ali pišemo o odporu do starejših, staranju in starosti, uporabljajmo termin "staromrzništvo". Leta 2010 je Inštitut Antona Trstenjaka in avtor dr. Jože Ramovš v Slovarju pojasnil staromrzništvo. Pojav je tipičen predsodek ali stereotip. V strokovni literaturi je uveljavljen angleški izraz "ageism"; predlagal ga je leta 1969 Robert Butler, ustanovitelj ameriškega Nacionalnega inštituta o staranju. V slovenščini se je začel pred leti uporabljati izraz "starizem". Slovenski slavist in leksikograf dr. Tomo Korošec je predlagal za ta gerontološki pojav nov strokovni izraz "staromrzništvo". Ugotovil je, da beseda "starizem" v slovenščini ni oblikoslovno in pomensko primerna. Čeprav je izraz "staromrzništvo" nov-novi strokovni pojmi pa potrebujejo svoj čas, da se jih navadimo, je v javnosti takoj naletel na odobravanje. Strokovni krogi in drugi ljudje, ki so prišli z njim v stik, so ga kmalu privzeli.

Mnogi dejavni starejši so besedo "star" nadomestili z besedo "starejši". Pisateljica Ashton Applewhite (ki so jo v ZDA razglasili za najboljšo poznavalko staromrzništva, v slovenščini je leta 2017 izšla njena knjiga Lepota let - Manifest proti starizmu) trdi, da starih ljudi ni, da so le starejši. Beseda "starejši" je po njenem edini nesporni izraz za opis starejših. Jasen je in nevtralen kar zadeva vrednote, poleg tega pa poudarja, da je starost

kontinuum. Ni ločnice star/mlad. Beseda "starejši" je most, kajti vedno se najde kdo, ki je od tebe starejši ali mlajši. Beseda "starejši" te ne opredeljuje z leti, ki jih nosiš na grbi, ampak te postavlja na neopredeljeno mesto v družbi. Šele ko je tako, te nihče ne more poriniti v skupino starih in ranljivih odvečnih državljanov. Ker se nihče na planetu ne mlajša, opustimo slabšalno besedo "starajoči".

Tudi slovenski psiholog Vid Pečjak v svoji knjigi Psihologija staranja uporablja termin "starejši" (poglavji Družbeni položaj starejših, Osebnost starejših ljudi). Termin "starejši" mu je blizu zaradi dinamike in velikih individualnih razlik vedno daljšega generacijskega obdobja. O staranju je Vid Pečjak razmišljal, da ni toliko pomembno koliko si star, pomembneje je, kako si star. Kronološka starost je čedalje bolj nezanesljivo merilo skoraj vsega o človeku. Evropska skupnost v vseh uradnih dokumentih in strokovnih publikacijah dosledno uporablja termin "starejši ljudje".

Izrazje o starosti in staranju ohranja stereotipe! Javno podobo starosti pa tudi intimne predstave pripadnikov drugih generacij, povezujejo z umikom iz družbenega življenja, izgubami, problemi in težavami. Če želimo tak pogled na starost preusmeriti k sposobnostim posameznika za samostojno in aktivno življenje v starosti, moramo starost in staranje znati definirati tako, da si bomo eno in drugo ne samo lahko predstavljali, ampak da bodo te predstave pozitivne. Potrebno bo popraviti javno podobo starejših ljudi tudi s sprejemljivejšim, neslabšalnim izrazjem o starosti in staranju. Pri predsodkih, stereotipih in staromrzništvu gre za neupravičeno posploševanje nekaterih lastnosti na vse posameznike v skupini. Psihološke raziskave so potrdile le eno skupno značilnost starejših: to so individualne razlike! Vsakega človeka ocenjujemo kot individuum, ne pa kot člana neke koledarske skupine.

Okrogla miza "O besedah o starejših ne brez starejših" na 20. Festivalu za tretje življenjsko obdobje je bila enotna: beseda "starejši" ("starejša oseba") je spoštljiva in nežaljiva, primerna današnjemu času. Zdajšnji termin "starostnik" je nastal v sredini 20. stoletja prav zato, da omili negativno konotacijo besede "starec". Pa se je beseda postarala prej, kot se postara novorojeni otrok (po mnenju akad. prof. dr. Marka Snoja).

O starejših naj govorijo (in bodo slišani) starejši.

VIRI IN LITERATURA

1. Po sledih človeka (Anton Trstenjak, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1993)
2. Besede, ki zdravijo (Douglas Bloch, prevedla Ema Kurent Reya, Založba Ganeš, Kranj, 1999)
3. Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika (Jože Ramovš, Institut Antona Trstenjaka in SAZU, Ljubljana 2003)
4. Psihologija staranja (Vid Pečjak, Bled, samozal. 2007)
5. Predsodki in dejstva o starosti, Božidar Voljč (za slovenske razmere prirejeno po A. Ritsatakis: Demistifying of ageing, (WHO Euro, Copenhagen, 2008)

Milan Pavliha, prof. ped

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH – KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPIKOM O STARANJU?

Prispevek **akad. prof. dr. Marko Snoj**

Človek je zapleteno bitje, ki govori zapleten jezik. Za vsako skupino ljudi imamo po več poimenovanj, ki se skozi čas spreminjajo in izginjajo; porajajo se nova, spreminja pa se tudi naš odnos do posameznih izrazov. Kar je bilo pred sto leti normalno pred petdesetimi morda ni bilo več, zato je nastal nov izraz. *Starca* so takrat zamenjali s *starostnikom*, ki so ga naredili po besedotvornem razmerju mlad : mladostnik = star : x;

$$x = \frac{\text{star} \times \text{mladostnik}}{\text{mlad}} = \frac{\text{star} \times \text{mladostnik}}{\text{mlad}} = \text{starostnik.}$$

Zaradi zakonodajnih potreb se je *starostnik* kot najprimernejši izraz terminologiziral, tako da v medicinskem in socialnem pojmovnem sistemu označuje človeka po 65. letu starosti. Imamo *domove za starostnike*, *srečanje starostnikov*, govorimo o *oskrbi starostnikov*, o *problematiki starostnikov* itd. Ko se govori o popustih, se najpogosteje uporabljata izraza *upokojenec* in *senior*. Izraz *starostnik* večina ljudi dojema nevtrarno

in ker je vsestransko dober, bi ga kazalo obdržati.

A človek in njegov jezik sta res zapletena. Prav poimenovani skupini se je izraz *starostnik* nekako zameril. Nihče mi ne zna pojasniti, zakaj, saj nas nihče ne zmerja s starostniki, za nas imajo druge zmerljivke, npr. *starec* in v novejšem času *boomer*. A navajanje razlogov pravzaprav sploh ni potrebno. Gre za čustvo, ki ne potrebuje razlage. In če nam izraz, katerega nosilci smo, ni po godu, imamo v demokratičnih družbah, za kakršno se imamo, pravico spodbuditi razpravo o njegovi primernosti in skušati vpeljati tistega, za katerega menimo, da bi bil ustrežnejši. V krogih, ki jih poznam, se uveljavlja izraz *starejši*. Izraz implicira dejstvo, da je starost proces, s čimer jo tudi relativizira. To pa je v današnji družbi, ki bolj ceni mladost, zaželeno in všečno. A prav to je tudi ovira za zamenjavo termina. Termin mora imeti jasno opredeljen denotat, jasno opredeljen pojem. Ali bomo torej za pojem „človek od 65. leta starosti“ termin *starostnik* zamenjali s terminološkim kandidatom *starejši*? To je že storil osnutek Zakona o dolgotrajni oskrbi, ki govori o *domovih za starejše*, besede *starostnik* pa sploh ne uporablja.

Terminologi so do terminološkega kandidata *starejši* zadržani prav zato, ker ima namen relativizirati mejo starosti. Predlagajo, da se termin *starostnik* spreminja, če že, s tresočo se roko in vsekakor v soglasju s predmetnimi strokami. Skladno z duhom časa bi torej kazalo termin *starostnik* zamenjati s *starejša oseba*, ki se v bolj sproščeni in žargonski rabi poenobesedi v *starejši*, za žensko *starejša*. Tako kot je *dežurni zdravnik* v sproščeni rabi *dežurni*, zdravnica pa *dežurna*.

akad. prof. dr. Marko Snoj

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH – KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPIKOM O STARANJU?

mag. Petra Lesjak Tušek, Društvo novinarjev Slovenije

Novinarji smo v medijih skozi novinarske prispevke med osrednjimi pripovedovalci zgodb o starosti in pomembno prispevamo k širši družbeni predstavi o starosti in odnosu do starejših. Prav v medijih artikuliramo in reproduciramo vrsto negativnih stereotipov o starejših, včasih po inerciji, nekako instrumentalizirano, tudi nezavedno ali nepremišljeno, ustaljeno

rutinirano, kot se pogosto prenašajo in reproducirajo vzorci na sploh. Po drugi strani lahko pripomoremo k drugačnim, boljšim standardom, tako da delujemo bolj sistematično in presegamo nesprejemljive prakse.

To tudi pomeni, da nenehno tehtamo izbire ne le tematik na sploh, temveč tudi pristope k obravnavi in hkrati ali pogosto predvsem tudi izrazoslovje – pomembno je, da karseda skrbno tehtamo besedišče, izbor besed kot poimenovanj in besednih zvez, ki nadalje širijo pomene in interpretacije ter kontekstualizacije.

Da bi spremenili izkušnjo staranja in t. i. starizma v naši družbi, moramo spreminjati načine, na katere v medijih predstavljamo starost. Negativne stereotipe moramo nadomeščati z realističnim portretiranjem različnih izkušenj staranja brez dodajanja vrednostih sodb. Navedeno izhaja tudi iz ugotovitev v okviru projekta Razbijanje stereotipov o starosti v medijih, ki so ga pripravili v letu 2016 in ga je financirala Komisija za Unesco. V Društvu novinarjev Slovenije (DNS) smo se torej že ciljano in sistematično ukvarjali s tematiko starejših, torej smo jo dejansko opredelili kot eno relevantnejših tudi na naši agendi izobraževanja novinarjev za čim večjo profesionalizacijo in profesionalnost novinarskega poklica.

Identificirali smo dejanske oblike reprezentacije starosti v slovenskih medijih (skupaj s FDV, ki je sodelovala pri analizi) in izpeljali tri delavnice (v Ljubljani, v Izoli, v Ptujju), na katerih smo predstavili rezultate in izoblikovali priporočila. Ugotovili smo, da v analiziranih novinarskih prispevkih (vzorec je bil 15 slovenskih medijev na nacionalni in regionalni ravni) ni zaznati pogoste odkrite uporabe starizmov, vendar to še ne pomeni, da je reprezentacija starosti in starejših v novicah neproblematična, saj je starost praviloma prikazana kot družbeni problem in osebna (duševna in finančna) stiska.

Natančnejša vsebinska analiza je pokazala, da med novinarskimi prispevki o tematiki staranja in prispevkih o starejših in starostnikih prevladujejo:

1. poročanje o starejših in starostnikih kot (nevzdržnem) finančnem bremenu za družbo;
2. poročanje o starosti kot finančni stiski in redukcija starejših in starostnikov na upokojece;
3. pasivizacija starejših in starostnikov;
4. posploševanje pri primerih zmanjšane sposobnosti;

5. vzpostavljanje ločnice med »dobrimi« in »slabimi« starejšimi.

Na podlagi izsledkov analize novinarskih prispevkov in razprav na delavnicah smo oblikovali priporočila uredništvom in novinarjem za ustrežnejše novinarsko poročanje o starejši populaciji.

1. **PRIPOROČILO:** uporabo pravih izrazov (izognimo se nepotrebni poniževanju starejših, na primer: stanovalci domov za starejše in ne varovanci ali celo gosti domov za starejše; starejši ali stari in ne starostniki; starejši in ne upokojenci, slednje je ekonomska in ne starostna kategorija).
2. **PRIPOROČILO:** izogibajmo se prevladujočim stereotipom o starosti in starih, na primer: starejši ljudje ne zmorejo poskrbeti sami zase in potrebujejo pomoč; starejši so zgolj breme za javne finance; starejši ne znajo uporabljati računalnika; starejši so neaktivni ipd.
3. **PRIPOROČILO:** Izogibajmo se poročanju, ki pogloblja navidezni konflikt med mlajšo in starejšo generacijo ter med delovno aktivnim in neaktivnim prebivalstvom. Upoštevamo tudi neplačano delo, ki ga starejši prispevajo družbi (npr. pomoč pri varstvu otrok, prostovoljstvo).
4. **PRIPOROČILO:** S širšo izbiro tematik in bolj celostnim poročanjem o starosti in starejših skušajmo nadomestiti prevladujočo neupravičeno redukcijo starejših na kategorijo upokojencev, ki da so finančno breme za družbo, s temami, ki odsevajo raznoliko realnost starejše generacije.
5. **PRIPOROČILO:** O starejših naj govorijo starejši – dajmo glas starejšim in njihovim formalnim predstavnikom. Uporaba predstavnikov društev, v katere se vključujejo starejši, kot kredibilen vir, naj postane rutina.
6. **PRIPOROČILO:** Izogibajmo se posploševanju iz posamičnih primerov na značilnosti skupine in vzpostavljanju obsodb skupine na podlagi posamičnih primerov.
7. **PRIPOROČILO:** Izogibajmo se reduciranju starejših na gole številke, statistiko. Številke niso nujno nevtralni podatki, ampak pogosto vsebujejo vrednotenje pojava.
8. **PRIPOROČILO:** Pri osvetljevanju realnih problemov skušajmo ponuditi tudi njihove možne rešitve.

9. PRIPOROČILO: Vizualni material naj ne podpira stereotipizacije starejših. Fotografije naj omogočajo identifikacijo z osebami ter naj starejših ne reducirajo na pasivno skupino ali zgolj na prejemnike pomoči drugih.
10. PRIPOROČILO UREDNIKOM: Urednikom priporočamo, da vsebinam, ki so pomembne za starejše, namenijo več prostora ali programskega časa, predvsem pa naj z uredniško politiko in zahtevami do novinarjev sledijo zgornjim priporočilom. Izogibajmo se senzacionalizmu. V prispevkih naj starejši ohranjajo dostojanstvo. Novinarje spodbujajte, naj čim več govorijo s starejšimi in naj se tem lotevajo celovito.

Bržkone bi bilo v luči koronakrize in posebnega težišča na starejših v tem obdobju ponovno smiselno analizirati poročanje in (re)prezentacije v medijih z več vidikov kot tudi preveriti spoštovanje že podanih priporočil, ki jih lahko tudi še nadgradimo oziroma povežemo z več ugotovitvami tudi drugih raziskav, opažanj, izsledkov. Ključna pa je tudi v tem primeru posamična raven – uredništev kot tudi novinarjev in posameznikov ter nenehno preizpraševanje spoštovanja profesionalnih in etičnih standardov.

V Društvu novinarjev sicer ne moremo zapovedati ali dajati neposrednih navodil, uredništva se odločajo samostojno, avtonomno, gotovo pa lahko s smiselno in skrbno oblikovanimi napotki (na več področjih smo že izoblikovali priporočila) pripomoremo k izboljševanju pristopov in objav tematik o starejših, še posebej, če o njih čim bolj večplastno tudi debatiramo in pri tem s predlogi in izmenjavami idej in izkušenj sodelujemo s strokovno in širšo javnostjo.

mag. Petra Lesjak Tušek, *Društvo novinarjev Slovenije*

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH – KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPIOM O STARANJU?

Sonja Bercko Eisenreich, *direktorica Inštituta Integra, Velenje*

Jezik, uporabljen na področju staranja in označevanja starejših oseb je potrebno obravnavati kompleksno. Z namenom preprečevanja diskriminacije pa je nujno potrebno prepoznavanje in utemeljevanje jezikovnega kodiranja. Posebno pozornost moramo torej posvetiti skrbni uporabi terminologije in z njo povezanega izrazja, da ne bi bil jezik, ki

ga uporabljamo pri opisu starejših oseb žaljiv. Deskriptorji, kot so „stari“, „ostareli“ in „starostniki“, so pogosti in uveljavljeni v medijskih poročilih in družbenem diskurzu nasploh, zato že številne, v osveščanje usmerjene kampanje, opozarjajo da uporaba tovrstnega izrazja lahko vzpodbudi splošno družbeno diskriminacijo.

Izrazje in besedišče, ki ga uporabljamo za to, da opišemo proces zorenja v starost naj vsebuje vrsto sopomenskosti, ki jih lahko opišemo času primerno, vključujoč pri tem vse ravni našega družbenega, političnega, kulturnega, izobraževalnega, socialnega, zdravstvenega, gerontološkega in še katerega strokovnega področja. Zato izrazje, ki je morda bilo v vsesplošni uporabi še desetletje nazaj, v sedanjem času ne opiše dovolj natančno dejanskosti časa v katerem živimo, s hkratnim upoštevanjem socialne dinamične strukture starajoče se populacije in sprememb načina življenja v tem istem časovnem okviru (materialni vidik, zdravstveni vidik, svetovni nazor, izobraževanje, itd.).

Že nekaj časa je zaslediti porast upokojevanja tako imenovane »baby boom« generacije, ki v ospredje postavlja vitalnost, dolgoživost in skrb ter participacijo pri ohranjanju lastnega zdravja, s čimer posega v do nedavno uveljavljen diskurz procesa staranja kot zgolj pešanja, usihanja življenjskih moči in tudi po večini, družbenega statusa. Temu primerno se je v preteklosti oblikovala doktrina strokovnega dela s starejšimi, vključno s terminologijo oziroma strokovnim besediščem, ki je, navkljub spremembam na širokem družbenem področju, ostala dokaj nespremenjena. Sporočila, na katerih je to besedišče utemeljeno in splošno družbeno uveljavljeno, so tako še vedno podlaga našemu doumevanju, razumevanju in komuniciranju v jeziku in opisovanju procesa staranja na tej podlagi. Na ta prepoznana, sprejeta, a vendarle kodirana sporočila, vežemo osebno ponotranjena stališča, prepričanja in vrednote vsesplošne »klasifikacije« fenomena staranja, ki ima v našem prostoru pridih »slabšalnega«. Zato tudi v slovenskem prostoru končno odpira temo, polje diskurza z omogočanjem odprtega dialoga in iskanjem »času in dejanskosti« primerne izrazja, uporabe besed, ki naj krepijo, vključujejo, povezujejo ... S tem iniciramo polje preoblikovanja razumevanja procesa staranja kot še vedno aktivnega družbenega polja, kjer je možna in vspodbujena interaktivnost, začeniši z jezikom in izrazjem, ki se temu tudi deskriptivno lahko najbolj približa.

Pri tem je potrebno posebej izpostaviti tudi področje medijev, ki s svojimi sporočili razumevanju procesa staranja nedvomno pridajajo in utrjujejo uporabo določenega izrazja, in na tej osnovi vzpostavljajo podlago (meta polje) stališč, ki vplivajo na »kolektivno ponotranjanje« sprejetosti in uveljavljanja norm pri oblikovanju javnega mnenja.

V številnih državah po svetu so številni mediji to nalogo že v veliki meri posvojili in se do nje tudi jasno opredelili. Vsakršno pasivno-agresivno, komunikacijsko toksično oziroma mikro agresivno sporočanje in vedenje za čas 21. stoletja ne more biti več prezentno ali artikulirano kot dopustno oz. sprejemljivo.

Zato je na tem področju tudi naša družba poklicana k prenovi. In prav zato je prav, da izraze starostnik, star, senior, ipd. ponovno ovrednotimo in vzpostavimo podlago diskurzu, ki ga utemeljujemo kot: »v lingvistiki in družboslovju razvit termin, ki označuje skladno, celovito množico izjav (tj. zapisanih ali govorjenih sporočil), zaključeno obliko govornice, ki je lahko zapisana (tekst) ali govorjena (pogovor v družbenem, političnem, kulturnem kontekstu.« (Wikipedia)

Tako imenovana psiholingvistika je veda, ki naslavlja prav to podstat. Jezik lahko dejansko vpliva na naše mišljenje (Zlatev in Bloomberg, 2015), način razmišljanja in s tem oblikovanja družbene realnosti. Vsekakor kot takšen vpliva na mnenje – osebno in družbeno in ima močno mediacijsko komponento.

Pomembno vprašanje, kako jezik vpliva na um sega nazaj v zoro kontemplativne misli. Ker sta misel in jezik intimno povezana, se je pogosto domnevala neka oblika tesnega odnosa med obema. Ponavljajoča razprava se z nihajočimi težnjami osredotoča na to ali so predvsem misli tiste, ki vplivajo na jezik, ali obratno (Zlatev, 2008).

Tako se opredelitev jezika pokaže v pretežno konvencionalnem semiotskem sistemu komunikacije in misli (Zlatev, 2007 in 2008). Izhajajoč iz tega je jezik v bistvu „družbeno skupni simbolni sistem“ (Nelson in Shaw, 2002), ki se je razvil v tisočletjih in se razvija pri otrocih skozi leta, da bi služil dvema glavnima funkcijama: izmenjavi izkušenj in kreptvi spoznanja. Ta opredelitev dejansko pomeni, da misel ni nemogoča brez jezika in da je mogoče ta dva pojavi obravnavati kot ločena, npr. z mislijo mislimo v bistvu posredovano *spoznanje*. To ustreza približno temu, kar včasih imenujemo „višji kognitivni procesi“. Jezikovne strukture se vedno realizirajo v diskurzu pogovora, ki pa vendarle nikdar ni nestrukturiran, pač pa ima močno determinanto vpliva na naš pogled na svet. In prav s tega vidika lahko in lažje utemeljujemo družbeno potrebo po spremembi izrazja in izogibanja stereotipom tudi na področju staranja.

V tem smislu zdaj in tukaj iščemo boljše, času primerne jezikovno sporočilne modele in modalitete, ki jih bo potrebno vnašati v našo družbeno sporočilno in komunikacijsko polje učinkoviteje. Jezikovnih vzorcev

se naučimo v socialnem in kulturnem okolju (teorija socialnega učenja kot najmočnejše teorije vpliva), razmerje med njima pa uporabljamo in utrjujemo v medosebnih interakcijah. Evolucijski vidik nas spodbuja, da neuporabne vzorce (struktura), kamor sodi tudi jezik, ponotranjamo in šifriramo času in okolju primerno in, če hočete tudi z jezikom, ki pridaja evolucijsko komponento.

To se je pokazalo tudi pri delu fokusnih skupin, kjer smo različne terminuse, med njimi tudi izraz »starostnik«, na podlagi deskriptorja človeških vrednot in povezanosti teh z izrazom samim obravnavali, a jih ciljna skupina ni mogla več potrditi kot relevantne in, ki bi zadostile večini parametrom postavljenega ogrodja (vključenost, sprejetost, samostojnost, zmožnost, spoštovanje, dostojanstvo, empatičnost, enakost, povezanost, prispevek in kompetentnost, varnost, krepitev moči, solidarnost in velikodušnost itd.).

Podlago razmišljanju utemeljujem tudi na podlagi pobud in člankov, ki nastajajo tako v evropskem kot svetovnem prostoru.

Skupina irskih zdravnikov in zdravstvenih delavcev ter delavcev na področju socialnih dejavnosti in oskrbe je že aprila lani ostro kritizirala neprimerno izražanje nekaterih medijev v zvezi s starejšimi. Več kot 150 strokovnjakov s področja zdravstvene nege, javnega zdravja, medicine, socialnega varstva ter socialne politike in zagovorništva, je podpisalo skupno pismo, v katerem je izrazilo svojo „veliko zaskrbljenost“ glede slabšalnih (ageističnih) izrazov, ki se uporabljajo v nekaterih medijskih poročilih. V pismu, ki so ga poslali vsem tiskanim, televizijskim, radijskim in spletnim mestom, je skupina prosila, da „tisti, ki oblikujejo zgodbe in (s)poročila o starejših v medijih, to počnejo nadvse skrbno“. Skupina je opozorila, da uporaba diskriminatornega govora o starejših krepí predsodke in stereotipe. Zato so posebej pozvali tiskane, televizijske, radijske in druge medije k vzpostavitvi uredniških smernic kot podlago uporabi bolj vključujočega jezika v zvezi s starejšo populacijo. Kadar je potrebno, je primeren izraz »starejši ljudje (oseba, osebe)«, pri čemer pa je potrebno vedno razumeti in poudariti, da se niti dve osebi ne starata na enak način.

Oxfordski raziskovalci so v svojem znanstvenem članku (*The Gerontologist*, Volume 56, Issue 6, December 2016, Pages 997–1006) že leta 2016 izpostavili pomen preiščene in skrbne uporabe jezika pri opisovanju terminusov, vezanih na staranje in starejše osebe. Študija je na podlagi kvalitativne analize 355-ih sporočil preko socialnega omrežja Twitter podrobno preučila specifičnost uporabe jezika, ki je v uporabi v komunikaciji sporočanja stališč in dožemanja procesa staranja. Ugotovitve so pokazale visok odstotek diskriminatornosti in mikro agresije.

Jezik ima izključno sposobnost oblikovanja učenja in vedenja svojih uporabnikov, zato na tem mestu ne pozabimo na moč psiholingvistike, ki aktivno posega na široko družbeno polje (izobraževanje, politika zdravstvo, gerontologija...) in lahko tudi (z)manipulira javni diskurz (Lupyan in Bergen, 2015).

Da bi lahko razumeli kompleksnost opisanega v kontekstu konstruktivnega medsebojnega dialoga, upoštevajoč tudi in predvsem tovrstne pobude posameznikov in civilne družbe, smo vsi povabljeni k sooblikovanju družbe, ki ne le sprejema, pač pa tudi daje vrednost sobivanju. Vseh generacij. V medsebojnem spoštovanju. Začenši z jezikom.

VIRI

1. Fernandez, E. M., Smith-Cairns, H. (2020). *The Handbook of Psycholinguistics*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
2. Genron, T. L., Welleford, E. A., Inker, J., White J. T. (2015). The Language of Ageism: Why We Need to Use Words Carefully. *The Gerontologist*.
3. Newberg, A., Waldman, M.R. (2021). *Summary and Analysis of Words Can Change Your Brain*. Las Vegas: AcesPrint.
4. Pinker, S. (1994, za slovensko izdajo 2010). *Jezikovni nagon. Kako um ustvarja jezik*. Ljubljana: Modrijan založba d.o.o. s podporo Javne agencije za knjigo RS.
5. Rosenberg, M. B. (2005). *Speak Peace in a World of Conflict*. Encinitas CA: PuddelDancer Press.
6. Zlatev, J., Bloomberg, J. (2015). Language may indeed influence thought. Pridobljeno s <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01631>.

O BESEDAH O STAREJŠIH NE BREZ STAREJŠIH: KAKO SE Z IZRAZJEM IZOGNITI STEREOTIPIOM O STARANJU

Kristina M. Pučnik, *Lektorsko društvo Slovenije*

Naslovno vprašanje razumemo kot potrebo dela javnosti po standardizaciji jezika na izbranem področju ali vsaj po slogovnih priporočilih (uredniških smernicah) za izrazje o starosti, staranju in starejših.

Zakaj se duhovni (ne le materialno-znanstveni) razvoj družbe odraža v jeziku in zakaj danes nekateri izrazi, povezani s staranjem in starostjo, starejšo generacijo odrivajo s pomembnega mesta v sodobni družbi? Lektorji se poleg tega vprašamo, kaj to pomeni za normativistiko ali jezikovno stilistiko in kako občutljivost jezika povezati z dojemanjem knjižnega jezika in njegove enotnosti. Če so se lektorji in uredniki pred osamosvojitvijo države in naroda veliko posvečali slovenjenju, je zdaj čas, da se izobražen in usposobljen jezikovni svetovalec zaveda svojega vpliva, ki ga ima na javno rabo jezika in s tem na dojemanje družbene stvarnosti. Zato skrbi za svoje stalno strokovno izpopolnjevanje in v sodelovanju z drugimi strokami prepozna t. i. mikroagresivno zaznamovanost v jeziku. Tako lahko v dialogu z drugimi področji javnega delovanja soustvarja kulturo kakovosti, podpore in zagovorništva v svojem delovnem okolju, stroki in širše v družbi.

Jezikovni znak ni samo jezikovni znak

Na začetku obravnave izbrane teme razmišljam, kako se s stereotipi spoprijemamo lektorji in lektorice, saj jih tudi o nas ni malo. Ko ugotovim, da se raje kot o cehovskem združenju lektorjev pogovarjamo o stanovskem združenju; ko že dolgo ponavljamo, da lektoriranje ni obrt, ampak profesionalna dejavnost, na kar nas opozori že sistem nacionalne poklicne kvalifikacije, v katerega se ne moremo uvrstiti, saj ni modela za kvalifikacije s VII. stopnjo izobrazbe; pa ko redno zaznavamo, da med nami niso dovolj le strokovne razprave o jeziku, ampak predvsem spremljanje razvoja jezikoslovja, jezikovnotehnoloških orodij in normativistike ter sodelovanje s temi vedami – naposled sklenemo, da statusa svojega poklica ne moremo ne formalizirati ne kako drugače urediti, ker še nimamo natančneje opredeljenih normativov in standardov za lektorsko delo.

Zato tudi iskanje odgovora na vprašanje, kako se z izrazjem izogniti utrjevanju stereotipov o staranju, kot lektorica in jezikovna svetovalka

razumem kot potrebo dela javnosti po standardizaciji jezika na izbranem področju ali vsaj po slogovnih priporočilih (uredniških smernicah) za izrazje o starosti, staranju in starejših. Ni namreč dovolj biti le razumljiv, pomembno je biti še razumljen.

Iskanje meja v jeziku

Lektoriranje je več kot iskanje stvarnih (jezikovnih in vsebinskih) nedoslednosti, je tudi presojanje o jezikovni primernosti besedila za javno objavo, torej je lektoriranje preudarna in zvrstno utemeljena skrb za ustrezno javno podobo besedil.

Zakaj se duhovni (ne le materialno-znanstveni) razvoj družbe odraža v jeziku in zakaj danes nekateri izrazi, povezani s staranjem in starostjo, starejšo generacijo odrivajo s pomembnega mesta v sodobni družbi? Lektorji se poleg tega vprašamo, kaj to pomeni za normativistiko ali bolj za jezikovno stilistiko in kako občutljivost jezika povezati z dojetanjem knjižnega jezika in njegove enotnosti.

V dosedanjih razpravah je bilo zapisanih že nekaj primerov starizmov, ki utrjujejo stereotipno staromrzništvo (*starostniki* – nezaznamovano *starejši*, *oskrbovanci* – nezaznamovano *stanovalci*). V jeziku opazimo razločevanje po konotativnem pomenu na leksikalni ravni tudi na drugih področjih. Na primer med *židi* in *judi*, pojmom *manjšina* in besedno zvezo *nacionalna skupnost*. Pogostnost rabe prislova *kasno* je reprezentativno manjša kot raba prislova *pozno*, pogosteje pa povprečen uporabnik slovenskega jezika uporabi besedo z istim korenem *kasneje*, čeprav je po lektorskem posegu v preteklih desetletjih velikokrat postal *pozneje*. Samostalnika *otvoritev* ne moremo utemeljeno kar preprosto sloveniti v *odprtje*, glagol *otvoriti* pa se lažje pomensko sinonimno spremeni v *odpreti*.

Če so se lektorji in uredniki pred osamosvojitvijo države in naroda veliko posvečali slovenjenju (germanizmov in srbohrvatizmov, pa tudi anglizmov), je zdaj čas, da se izobražen in usposobljen jezikovni svetovalec zaveda svojega vpliva, ki ga ima na javno rabo jezika in s tem na dojetanje družbene stvarnosti. Zato v sodelovanju z drugimi strokami zna prepoznavati t. i. mikroagresivno zaznamovanost v jeziku (ki jo zaradi predsodkov o staranju in strahu pred starostjo oblikuje sodobna družba z »zapovedanim« življenjskim slogom).

Pobuda, da se iz te okrogle mize rodi gibanje za standardizacijo nezaznamovanega izrazja na področju starosti in staranja, v slovenskem

prostoru ni edina. Podobno je bila na drugem področju – na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani ustanovljena Komisija za izrazoslovje v športu, v kateri je nekaj profesorjev omenjene fakultete. Žal med njimi ni jezikoslovca. Pa vendar je to primer formalizacije prizadevanj za usklajeno izrazje, termine in terminološke zveze (*telesna kultura, telovadba, ponjava, telovadni ples*), ki v slovenščini obstajajo že dlje kot novejši izrazi zanje (*šport, gimnastika, trampolin, aerobika*).

Zakaj smo ljudje tako navezani na jezik?

Nazoren primer pomenske zaznamovanosti pri javnem poročanju je prispevek v Dnevniku na TV Slovenija (2. junija 2021), objavljen pa je tudi članek na MMC RTV Slovenija. Članek poroča o načrtovani nastanitvi delavcev turškega podjetja, ki bodo na trasi drugega tira gradili predore in viadukte. Na zemljišču z opuščenimi hlevi bodo bivali tri leta, v zameno za gostoljubnost pa je njihovo turško podjetje namenilo donacijo 70.000 evrov prebivalcem tiste slovenske vasi. Prispevek se sklene z ugibanjem, kako bo krajevna skupnost porabila ta denar: »Morda se bodo odločili za sanacijo strehe na gradu Orehek iz 13. stoletja, kar bi bil zagotovo svojevrsten prispevek kulturni dediščini, ki je nekoč kljubovala turškim vpadom.« Z zadnjim stavkom te povedi se pogloblja stereotipna negativna konotacija na Turke, v tem primeru turške delavce, kar je komunikacijsko neprimerno za dano besedilno vrsto.

Zato je prav, da smo (specializirani) uporabniki jezika pozorni na spremembe v družbenih mehanizmih, h katerim pripomore jezikovni izraz oziroma izbira jezikovnih sredstev. Prav je, da se o njih pogovarjamo in o nezanemarljivem vplivu take javne rabe jezika ozaveščamo. Ob tem se mi sam zapiše izraz omika, torej skupek znanja, kultiviranosti in ozaveščenosti ter občutljivosti za družbeno okolje.

Prav znanstvena spoznanja nam ponujajo redke domače razprave in tuje raziskave (Irska, EU), v katerih so na primer starejši označevali razne izraze z danimi deskriptorji človeških vrednot (npr. vključenost, povezanost, sprejetost, samostojnost, zmožnost, spoštovanje, dostojanstvo, prispevek, krepitev moči itn.), tako da so raziskovalci ugotavljali njihovo povezanost. Glede na razsežnost problematike in očitno javno razpravo o tem bi bilo tako raziskavo dobro narediti tudi v slovenskem prostoru.

Slogovna priporočila

Evropska organizacija AGE Platform Europe je izdala priporočila za

komuniciranje, z upoštevanjem katerih se izognemo stereotipni zaznamovanosti jezikovnega izrazja, kadar govorimo in pišemo o staranju in starejših. Dodali so tudi priporočila o slikovni opremi prispevkov o starejših. Slogovna priporočila povzemamo v naslednji preglednici:

Namesto raje ...
... zaznamovanega izrazja o staranju prebivalstva oziroma o povečevanju populacije starejših (<i>časovna bomba, sivi cunami</i>) pišemo o priložnostih, ki nam jih daje današnje daljše in bolj zdravo življenje.
... z izrazi s korenem -mlad- starost (<i>nakopičena mladost</i>) ali pozitivne osebnostne lastnosti (<i>mlad po srcu</i>) opisujemo z neposredno povezavo s starostjo (<i>Star sem in to je v redu.</i>) in drugimi pridevniki, ki označujejo pozitivne osebnostne lastnosti.
... izrazja, ki posplošuje in predalčka (<i>seniorji, starostniki</i>) uporabimo nevtralnejši izraz <i>starejši</i> ali <i>starejši odrasli</i> .
... zaimkov v tretji glagolski osebi (<i>oni, njim</i>) uporabimo zaimke v prvi osebi množine (<i>mi, vsi</i>) in s tem izrazimo splošno dejstvo o staranju vseh.
... posesivnega imenovanja starejših, kot da so naša lastnina (<i>naši starejši</i>) v takih primerih sploh ne uporabimo svojilnega zaimka.
... pridevnikov, ki izražajo krhkost, pri opisovanju populacije starejših (<i>ranljivi, populacija z velikim tveganjem</i>) natančneje navedemo dejavnike tveganja, ki pripomorejo k ranljivosti populacije (niso ranljivi zato, ker so stari, ampak zaradi drugih dejstev).

Slovenski primer dobre prakse je pregledni prispevek Novinarskega častnega razsodišča iz decembra 2016, po analizi novinarskih prispevkov, objavljenih v 15 slovenskih medijih. V njem so predstavili nove načine navezovanja na starejšo populacijo, ki jih morajo razviti t. i. medijski profesionalci.

Na kaj mora biti pozoren lektor, da je pri delu objektivni presojevalec jezika

Izobražen in usposobljen jezikovni svetovalac/urednik ali lektor se zaveda svojega vpliva, ki ga ima na javno rabo jezika. Zato skrbi za svoje stalno strokovno izpopolnjevanje in v sodelovanju z drugimi strokami prepoznava zaznamovanost v jeziku. Tako lahko v dialogu z drugimi področji javnega delovanja soustvarja kulturo kakovosti, podpore in zagovornišva v svojem delovnem okolju in stroki.

V Lektorskem društvu Slovenije prav letos razvijamo posodobljen logotip. Med ponazarjalnimi simboli našega dela se je znašla tudi kljukica – lahko jo razumemo v nadrejenem položaju, če z njo le potrjujemo popravke.

Lahko pa jo pojmuje kot sredstvo za sprejemanje sprememb in orodje za sprejemanje primernejšega (nezaznamovanega) jezikovnega izraza.

Zato naj sklenem s kljukico pri prepoznavanju vloge lektorja in jezikovnega svetovalca pri javni rabi jezika, stavim prvo kljukico že ponujenim slogovnim priporočilom, naslednjo pa namenjam potrditvi sodelovanja pri nadaljnjem dialogu s strokovno in splošno javnostjo o nezaznamovanem izrazju o staranju.

VIRI

1. Portretiranje starosti v medijih – izziv za novinarje. (2016). Novinarsko častno razsodišče. Dostop: 15. september 2021. Dostopno na spletnem naslovu: <https://razsodisce.org/2016/12/portretiranje-starosti-v-medijih-izziv-za-novinarje/>.
2. Short guide to avoid stereotypical communication when talking about ageing and older people. (b. l.). AGE Platform Europe. Dostop: 15. september 2021. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.age-platform.eu/publications/short-guide-avoid-stereotypical-communication-when-talking-about-ageing-and-older>.
3. V Orehek prihajajo turški delavci: družba jim bo postavila »kampus« iz zabojnikov. MMC RTV SLO 2. junija 2021. Dostop: 15. september 2021. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.rtv slo.si/lokalne-novice/v-orehek-prihajajo-turski-delavci-druzba-jim-bo-postavila-kampus-iz-zabojnikov/582691>.

DIGITALIZIRANA DRUŽBA IN STAREJŠI

Moderator: Simon Delokarda, *Inštitut Inepa*

Sodelujoči v panelu: dr. Matevž Kokol (*svetovalec*

Zagovornika načela enakosti)

izr. prof. dr. Dan Podjed (*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske*

akademije znanosti in umetnosti)

mag. Andrej Sotošek (*Andragoški center Republike Slovenije*)

mag. Andrej Tomšič (*namestnik Informacijskega pooblaščenca*)

mag. Neja Samar Brenčič (*Informacijski raziskovalni inštitut za izobraževanje in svetovanje*)

Že 20 let potekajo razprave in množica različnih projektov in programov (mnogi niso bili nikoli uresničeni) o nujnosti uporabe Informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) v vsakdanjem življenju starejše populacije, pa tudi drugih ranljivih skupin. Izjemno hiter razvoj tehnologij in storitev, ki ga diktira kapital je posegel v vse pore našega življenja, kar naenkrat smo soočeni z dejstvom, da obvladovanje e-veščin izjemno vpliva na kvaliteto naših življenj. A danes ne govorimo več o informacijski družbi, pač pa o digitalizaciji, ki naj bi spremenila celotno družbo.

Dejstvo je, da tisti državljani, ki ne obvladajo osnovnih e-veščin so v različnih življenjskih situacijah zelo prikrajšani. V tem primeru razvoj IKT in usmeritev v digitalizacijo in z njo povezane storitve, ustvarjajo v družbi socialno razslojevanje, ki se najbolj kaže v populaciji starejših in v drugih ranljivih družbenih skupinah. V pandemiji Corona virusa-19 sta se jasno pokazala moč in pomen IKT ter obvladovanje e-veščin za uspešnejše življenje v času omejitev, ki so posegla v naše celotno življenje. Kdor te veščine vsaj za silo obvlada, lahko svoje življenje bolj kvalitetno prilagodi trenutnim razmeram, pa tudi po omejitvah bo njegovo življenje polnejše. Svet se je v trenutku spremenil in tisti, ki so obvladali e-veščine so bili v veliki prednosti. Starejša populacija 65+ in druge ranljive skupine so v tej krizi potegnile najkrajši konec, lahko bi dejali da so jim bile kršene tudi osnovne človekove pravice. Ranljive skupine, ki niso povezane v informacijsko družbo in v digitalni

svet so nemočne, redki so primeri, ko se jih enakopravno upošteva in se jim prisluhne. O digitaliziranem, enostavnem in prilagojenem podpornem okolju za starejše in druge ranljive skupine pa se sploh ne razmišlja. Morda bo pravkar ustanovljeni svet za digitalizacijo uvidel, da so potrebe starejših v digitaliziranem svetu drugačne, od ostale populacije državljanov.

Trije ključni poudarki, da bi se starejši bolj enakopravno vključili v moderno digitalizirano družbo

- Zagotoviti je potrebno enakopravnost starejših in drugih ranljivih skupin v digitalizirani družbi.
- Brez glasu oziroma soglasja ranljivih skupin (starejši, invalidi, revni...) ni mogoče sprejeti državnega programa za prehod v digitalizirano družbo.
- Medgeneracijski sporazum mora obsegati tudi prehod v digitalizirano družbo in tvorno sodelovanje vseh generacij, mladostni energiji in ustvarjalnosti je potrebno dodati modrost in izkušnje, ki jo premorejo starejši.

Tri ključna vsebinska področja, na katera starejši želijo odgovore

1. e-dostop

- Ali država želi starejše in druge ranljive informacijsko pismene? Ali v državi obstajajo programi ali vsaj razmišljanja za boljšo e-vključenost ranljivih skupin, posebej starejših, v smislu ustavne enakopravnosti vseh državljanov.
- Kakšno podporno okolje potrebujejo starejši, da bi lahko uživali dobrobit digitalizacije (oprema, izobraževanje, prilagojene aplikacije, strokovna pomoč na ključnih, za to populacijo življenjsko pomembnih točkah: domovi za starejše, zdravstveni domovi, med generacijski centri in drugi javni prostori...)?
- Kakšna je digitalna agenda najpomembnejših in najvplivnejših ponudnikov digitaliziranih storitev (z zdravjem povezane ustanove in podjetja, banke, zavarovalnice, komunalne storitve, spletne trgovine...), kako so se odzvale na spremenjene razmere? Kaj ponujajo, ko s svojimi storitvami in tehnologijami posegajo v kvaliteto življenja ranljivih skupin?
- Ali imamo kašne uporabniške izkušnje, na katerih bi lahko gradili digitalno

agendo za ranljive skupine?

2. e-veščine

- Kaj nam v sedanjem trenutku manjka in katere ukrepe nujno potrebujemo za dvig e-veščin pri ranljivih skupinah?
- Katere storitve in programe moramo razviti, da bi omogočili starejšim lažje in kvalitetnejše življenje?
- Kakšna je lahko vloga socialnih medijev, so le ti lahko prilagojeni različnim socialnim strukturam (primer novih socialnih medijev za mlade, kaj pa za starejše?), bi morda država lahko pomagala pri ustanovitvi takšnega socialnega medija?
- Kako pospešiti aktivnosti za izobraževanje e-veščin na državnem nivoju in kaj naj bo prepuščeno lokalni skupnosti?

3. Enakopravno vključevanje starejših in drugih ranljiv skupin v digitalni svet

- Katere digitalne storitve so v javnem interesu in bi jih morala spodbujati država in katere naj bodo prepuščene trgu oziroma kapitalu?
- Ali IKT-storitve ranljivim skupinam znižujejo ali povečujejo življenjske stroške? Nižji dohodki ranljivih skupin onemogočajo rabo IKT, s tem pa se jim verjetno povečujejo življenjski stroški. Ali obstaja možnost subvencij ali kakšnih drugih spodbud?
- IKT tehnologije in storitve so za ranljive skupine zapletene, kako do poenostavitve? Ali lahko vzpodbudimo večji interes pri raziskovalcih in inovatorjih za izdelavo takih tehnologij in storitev, ki bodo prijazne in enostavne za uporabo?
- Ali so starejši in druge ranljive skupine dovolj seznanjeni z možnostmi, ki nam jih ponujajo IKT in njene storitve ter informacijami, kje vse bodo prikrajšani, če jih ne bodo uporabljali?
- IKT in njegova vloga v področju dolgotrajne oskrbe npr: komunikacija na daljavo za različne storitve...

- Ali lahko uveljavimo ocenjevanje in priporočanje tehnologij in storitev, ki so primerne za starejše in jim omogočajo boljšo kvaliteto življenja?
- IKT kot korektor zdravstvenih, socialnih in ekonomskih sposobnosti?

Zaključki in predlogi

Tehnološki razvoj je zelo spremenil naš način življenja. Med drugim je vse več stvari možno opraviti »na daljavo«, z uporabo različnih elektronskih naprav, priključenih v medmrežje. Kaže, da bo vse pogosteje to tudi edini način koriščenja pravic in dostopa do storitev v digitalizirajoči se družbi. Zato morajo odločevalci, pristojne institucije in civilna družba nameniti posebno pozornost zagotavljanju enakih možnosti starejših in ranljivih skupin pri vključevanju v digitalni svet. Pri vsakem ukrepu digitalne preobrazbe je potrebno oceniti, kakšen bo njegov vpliv na te družbene skupine. Nato pa predvideti in sprejeti potrebne prilagoditve, da ne bi povzročali nepotrebnih ovir in stisk ljudem z določenimi osebnimi okoliščinami.

Udeleženci okrogle mize so izpostavili naslednje ukrepe enakopravnega vključevanja starejših in ranljivih skupin v digitalno družbo:

1. Celostno vključevanje starejših odraslih in ranljivih skupin v vse aktivnosti systemskega načrtovanja in izvajanja ukrepov na področju digitalizacije družbe: načrtovanje strategij in politik, sprejemanje zakonodaje, priprava akcijskih načrtov ter izvajanje javnih razpisov in podpornih dejavnosti kot so informiranje, svetovanje, motiviranje, analize in evalvacije.
2. Izboljšanje čez sektorskega sodelovanja med javnimi in zasebnimi ponudniki na področju pridobivanja znanja, spretnosti in kompetenc ter izvajanja programov trajne (prilagojene) podpore starejšim in ranljivim skupinam za kakovostno življenje v digitalni družbi.
3. Zagotavljanje dostopne internetne infrastrukture in povezljivosti. Vsak starejši mora imeti možnost uporabe pametne naprave (lastne, na info točki, knjižnici ali pred trgovino) s cenovno prilagojeno (brezplačno) povezljivostjo in ustrezno komunikacijo, kako te storitve uporabljati.
4. Vzpostavitev mobilnih centrov za starejše, ki bodo postavljeni na javno dostopnih lokacijah npr. trgovine, zdravstveni domovi, banke, kjer se lahko starejšim pomaga skozi prve korake pri uporabi digitalnih storitev (npr. pridobitev digitalnega certifikata, prenos aplikacij na prenosni telefon, uporabniška pomoč itd.).

5. Opolnomočenje starejših, da se bodo v čim večji meri samostojno spoprijemali z digitalno preobrazbo kot npr. izobraževanje starejših izobraževalcev, ki bodo starejšim pomagali pri digitalni vključenosti in pridobivanju veščin/kompetenc (intergeneracijska pomoč);
6. Sistemsko zagotavljanje in varovanje pravice do odklopa od digitalnih naprav in zaslonov tudi v času digitalne preobrazbe. Ta pravica, ki je tesno povezana z zasebnostjo, je namreč temelj demokracije.

Govorci so posebej opozorili na uporabniško prijaznost in prilagojenost digitalnih storitev in aplikacij starejšim. Za starejše odrasle je vsaka digitalizirana storitev lahko popolnoma nova izkušnja, ki jo je potrebno s strani ponudnika skrbno približati. Le tako se lahko zagotovi visoka uporabniška izkušnja, zadovoljstvo in uporabljivost storitev. Zato morajo razvijalci in ponudniki storitev prisluhniti potrebam starejšim. Zagotoviti je treba, da zaradi digitalizacije storitev javnega in zasebnega sektorja starejši niso prikrajšani za uresničevanje svojih ustavnih pravic, kar vključuje tudi oddaljeni dostop do lastnih podatkov in ostale temeljne pravice glede varstva osebnih podatkov in zasebnosti. Pri tem so udeleženci okrogle mizi posebej opozorili, da je tudi pri vključevanju starejših v digitalno družbo potrebno dosledno upoštevati načelo »Nič o starejših brez starejših!«

Ne glede na vsa prizadevanja za digitalno vključenosti starejših in ranljivih skupin, pa se moramo kot družba zavedati, da ljudje potrebujemo tudi odklop, in to ne glede na starost, spol, izobrazbo, poklic itd. Če pravice do digitalnega odklopa ne bomo ohranili, bomo končali v distopičnem scenariju za prihodnost, v katerem se bosta prepletla digitalni totalitarizem in digitalni kapitalizem, stalno priklopljeni ljudje pa bomo gonilna sila tega družbenopolitičnega sistema.

* Če menite, da ste zaradi starosti obravnavani slabše, lahko pokličete na Zagovornikovo brezplačno telefonsko številko 080 81 80. Več o organu za varstvo pred diskriminacijo najdete na www.zagovornik.si.

STANOVANJSKA PROBLEMATIKA STAREJŠIH: KAKŠNE SO MOŽNOSTI IZBOLJŠANJA BIVANJA STAREJŠIH IN KAKO LAHKO PRI TEM PRISPEVAJO LOKALNE SKUPNOSTI?

Moderatorka:

Alenka Ogrin, *Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje*

Sodelujoči v panelu:

Jera Grobelnik, *Stanovanjski sklad MOL,*

Jože Ramovš, *Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje,*

Lili Štefanič, *predstavnica občine Kočevje.*

Starejši Slovenci so krepko nad evropskim povprečjem po številu lastniških nepremičnin, saj jih skoraj 90 % biva v lastniškem stanovanju ali hiši. Slaba plat lastništva pa je, da mnogi starejši živijo sami v predimenzioniranih in za starost neprilagojenih nepremičninah ter z nizkimi pokojninami težko pokrivajo obratovalne stroške in še težje nepremičnine vzdržujejo. Kar dobra polovica dohodkov slovenskih upokoјencev gre za stroške bivanja, s čimer smo v evropskem vrhu. Velika navezanost na svojo nepremičnino in želja, da ta ostane »v družini«, je pglavitni razlog za stanovanjsko nemobilnost starejših Slovencev. Drugi razlog pa je, da med dvema skrajnostnima »čim dlje ostati doma« in »oditi v dom za starejše« razen oskrbovanih stanovanj druge možnosti ne obstajajo.

Zadnja leta se razmere postopoma izboljšujejo: tako v Strategiji dolgožive družbe kot v resoluciji Stanovanjskega zakona je omenjena zahteva po razvoju alternativnih in skupnostnih oblik bivanja za starejše. Pred leti so napovedovali, da bo država iz EU sredstev za deinstitutionalizacijo omogočila gradnjo alternativnih oblik bivanja za starejše, a je ostalo le pri napovedih. Prebudile so se občine: nekatere načrtujejo gradnjo manjših, v lokalno skupnost integriranih domov starejših, druge občine stanovanjske

enote za sobivanje starejših, tretje pa z različnimi ukrepi omogočajo, da se starejši lahko varno in samostojno starajo doma.

Na okrogli mizi smo predstavili nekaj alternativnih možnosti in zanimivih pobud, s katerimi se slovenske občine odzivajo na problematiko bivanja starejših in se pogovorili o potrebah in željah starejših ter kako ponuditi nove rešitve in s tem prispevati k izboljšanju bivanju starejših.

STRATEŠKI PARTNERJI IN PODPORNICI FESTIVALA

PARTNERJI IN PODPORNICI FESTIVALA:



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE



Jskd

JAVNI SKLAD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA KULTURNE DEJAVNOSTI



Mestna občina
Ljubljana



cankarjev dom



EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

MEDIJSKI PARTNERJI:

DELO

dita
VEČ O DIABETESU

Vedno s teboj

Družina

že 70 let!



mojaleta.si
Čas, polni življenja.

Vzajemnost
Revija ZP12 in ZDUS

5 Zavod
DIABETES

ZDRAVO.SI